

УДК 374:378:001.891

DOI: 10.31866/2617-796X.5.1.2022.261283

Байда Ігор,

асистент,

Київський національний університет культури і мистецтва,

Київ, Україна

dinamoihor@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9667-3610>

Міронов Володимир,

асистент,

Київський національний університет культури і мистецтва,

Київ, Україна

vovamironov91@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2155-9386>

Мятенко Наталія,

викладач,

Київський національний університет культури і мистецтва,

Київ, Україна

stella_lati@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7144-7710>

МОТИВАЦІЯ ДО САМОНАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Мета статті – розглянути основні складові мотивації в навчанні та визначити шляхи підвищення пізнавальної мотивації студентів до самоосвіти; схарактеризувати процес удосконалення підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти та концепції формування мотивації студентів до самоосвіти.

Методологію становлять принципи науково-педагогічного дослідження і педагогічного спостереження, системний підхід, а також методи систематизації та узагальнення (для розуміння сукупності чинників, механізмів і процесів, що охоплює поняття мотивації; аналізу основних концепцій формування мотивації студентів до самоосвіти).

Наукова новизна полягає у визначенні шляхів формування мотивації пізнавальної самостійності як динамічного процесу, що визначає людську поведінку.

Висновки. Поняття мотивації охоплює сукупність чинників, механізмів, процесів, які стимулюють виникнення реальної або потенційно направленої активності, зокрема формування мотивації до самонавчання. Наголошено, що науково-пізнавальний мотив сприяє високому рівню самостійності особи, яка не потребує зовнішніх стимулів. Водночас варто враховувати методологію підвищення пізнавальної мотивації студентів до самоосвіти, розглядаючи мотивацію як процес спонукання до дії для досягнення певної мети.

© Байда І. В.

© Міронов В. В.

© Мятенко Н. А.

Доведено, що шляхами формування пізнавальної самостійності можуть бути способи засвоєння навчального матеріалу, порядок комплектування студентів у групи, відношення між мотивом і метою, наявність і доступність навчально-методичного забезпечення, застосування інтерактивних технологій, створення викладачем проблемної ситуації та винайдення шляхів її розв'язання, процесуальна теорія очікування, організація мотиваційного ефекту, а також методи інтроспекції, ігрові технології, психолого-педагогічні тренінги, методичні засоби комунікативної атаки, доведення та переконання, сугестія, долання перешкод, делегування, закріплення позитивного враження, розв'язання проблемних завдань за допомогою діалогічної розмови, застосування інтерактивних технологій.

Ключові слова: мотивація; професійні компетенції; педагогічна практика; самоосвіта; студенти; пізнавальна діяльність; активність.

Вступ. Формування успішної особистості в сучасному суспільстві можливе лише за умови соціальної активності, професіоналізму, творчого підходу до виконання поставлених завдань, мобільності, швидкої орієнтації в поточній ситуації, відповідальності та можливості ухвалювати самостійні рішення. Такий підхід вимагає постійного оновлення знань, самовдосконалення та культури міжособистісного спілкування. Тож перед вищою освітою постають завдання, пов'язані з новими вимогами щодо виховання компетентної особистості. Це стимулює заклади вищої освіти до пошуку найбільш прийнятної освітньої моделі, яка сприяла б навчанню майбутніх фахівців для всіх галузей економіки та суспільного життя, а також комплексно поєднувала б інтелект, знання, технології, традиційні й інноваційні компоненти, ураховуючи національні та світові тенденції (Bondar et al., 2021, p.1-10). Важливу роль у цьому процесі відіграє мотивація студентів до навчання. Однак процес удосконалення підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний та обумовлений адекватністю мотивації навчальної діяльності студентів, цілями та завданнями освітньої системи в закладах вищої освіти.

Формування мотивації є однією з найбільш важливих складових у системі сучасної освіти, оскільки процес засвоєння знань значною мірою залежить від зацікавленості студентів до навчання. Відомо, що саме негативне або байдуже ставлення до навчання може бути причиною низької успішності студента. І це не випадково, адже питання про мотиви – це по суті питання про якість навчальної діяльності, оскільки формальний характер навчання може призвести до переваги зовнішніх, утилітарних мотивів і до непрофесіоналізму майбутнього фахівця. Спостерігаємо тенденцію до того, що студенти поступово втрачають стимул до навчальної діяльності та прагнуть отримати диплом престижного закладу вищої освіти, а вже потім набути знання зі спеціальності й бути професіоналами.

Тому завдання вищої школи – сформулювати мотивацію студента під час навчання, що має стати стрижнем особистості майбутнього фахівця та розвинути позитивні навчальні навички, як невід'ємну складову процесу формування студента як особистості, коли мотивація стає усвідомленою потребою, що викликає активність людини й визначає її спрямованість на досягнення необхідних результатів.

Пізнавальній діяльності присвячено чимало досліджень науковців з педагогіки та психології, в яких висловлено певні теорії та розроблено концепції мотивації навчальної діяльності. Зокрема, О. Лучанінова та І. Сталь (2013) вивчали про-

блему мотивації студентів технічних закладів вищої освіти й експериментально перевірили окремі педагогічні умови, що сприяють мотивації творчої активності студентів. І. Машкова, О. Белякова, Т. Іщенко (2021, с.201-209) розглянули основні складові елементи мотивації в навчанні іноземної мови, а також її особливості в умовах змішаного навчання. О. Васюк, С. Виговська, Г. Бжузе (2017, с.105-111), вивчаючи теоретичні та методичні аспекти проблеми мотивації навчання студентів, запропонували залучати студентів 1 та 2 курсів до спільної виховної роботи (конкурси, дискотеки, дискусії, тренінги тощо), а 3 та 4 курсів заохочувати до участі в наукових конкурсних проєктах, студентських наукових конференціях, наукових гуртках. Мотиваційну сферу студентів досліджували Н. Коваленко, Н. Боброва, О. Ганчо, С. Зачепило, наголосивши, що навчання ефективніше діє, коли воно збігається за спрямованістю та внутрішніми мотивами студентів (Коваленко та ін., 2020, с.43-48). Т. Биркович, А. Варивончик, Б. Мазур (2021) досліджували особливості навчання студентів професійної майстерності в закладах вищої освіти мистецького профілю в умовах реформування й визначили, що «запорукою успішного та професійного фахівця після закінчення навчального закладу є не лише особисте прагнення студента до творчої спеціальності та мотивація з боку закладу вищої освіти, а й важливість участі викладача в розвитку особистості студента, що супроводжується індивідуальним підходом».

Систему онлайн-курсів і вплив дистанційного навчання на формування підготовки конкурентоздатних фахівців у закладах професійної освіти досліджували А. Земляна та І. Соколовська (2018, с.83-85), які, відзначаючи в онлайн-курсах більше переваг, ніж недоліків, зауважили відсутність прямого, живого контакту між студентами й викладачами. Водночас комплексного аналізу концепцій підвищення пізнавальної мотивації проведено недостатньо.

Мета статті – розглянути основні складові мотивації в навчанні та визначити шляхи підвищення пізнавальної мотивації студентів до самоосвіти. Методологію дослідження становить системний підхід, який дав змогу розглянути сукупність чинників, механізмів і процесів, що охоплює поняття мотивації. Методи систематизації та узагальнення застосовано в угрупованні й викладенні фактичного матеріалу. Крім того, застосовано принципи науково-педагогічного дослідження та педагогічного спостереження (для визначення основних концепцій формування мотивації студентів до самоосвіти).

Результати дослідження. Мотивація творчої активності – це система мотивів, що спонукає до дій, спрямованих на розвиток стійкої творчої спрямованості особистості, самоосвіти. Зважаючи на це, діяльність студента вже є професійно направленою, хоча й специфічною за своєю метою, умовами, завданнями.

Поняття мотивації охоплює сукупність чинників, механізмів, процесів, які стимулюють виникнення реальної або потенційно направленої активності. Науково-пізнавальний мотив сприяє тому, що особистість не має потреби в зовнішніх стимулах, а її рівень самостійності досить високий. Важливими є також соціальні та професійні мотиви.

Водночас для формування мотивації навчальної активності студентів важливим є створення відповідних організаційно-педагогічних умов. Такими умовами

можуть бути: професійна спрямованість викладання фундаментальних дисциплін; орієнтація студентів на опанування змісту майбутньої професійної діяльності; упровадження модульно-рейтингової системи організації освітнього процесу; дотримання принципів зв'язку теорії та практики; послідовне моделювання під час навчання цілісного змісту професійної діяльності; забезпечення навчально-методичною, довідковою і науковою літературою, сучасною технікою; організація самостійної роботи студентів та ін. (Лучанінова та Сталь, 2013).

Проблема мотивації навчальної діяльності полягає в тому, щоб знайти технології, які задовольняли б соціальне замовлення суспільства – підготовку випускника закладу вищої освіти, конкурентоспроможного на ринку праці. З огляду на те, що нові виклики зовнішнього середовища (зниження мобільності, рівня міжнародного співробітництва, фінансування) зумовлюють проблеми в управлінні та підготовці кадрів успішних спеціалістів у закладах вищої освіти, зміни в навчанні, ухваленні рішень й обміні інформацією мають вплинути на ефективність управління та навчання (Bondar et al., 2021, p.1-8). Тому, розглядаючи мотивацію як процес спонукання до дії для досягнення певної мети, варто враховувати, що успіх у будь-якій діяльності залежить не тільки від знань і здібностей, а й від прагнення самоствердитися, досягти високих результатів тощо. Попри те, що мотивація традиційно розподіляється на зовнішню (сила, слава, привабливість, фінансовий успіх та ін.) і внутрішню (інтелектуальний розвиток, особистісне зростання, самодостатність), у новітній теорії мотивації використовують таке поняття, як полімотивованість мети, що спонукає до діяльності не одним мотивом, а кількома, навіть подекуди багатьма (Машкова, Белякова та Іщенко, 2021, с.201-209).

Мотивація досить складний процес, що може мати різне спрямування. Внутрішня мотивація перебуває в самій людині і є більш вагомим, ефективною та необхідною формою мотивації, оскільки вона спонукає добровільну діяльність, націлену на задоволення від самого її виконання. Внутрішня мотивація пов'язана зі змістом діяльності, а не із зовнішніми обставинами. Зовнішня мотивація виходить від батьків, педагогів, суспільства. Такою вважають мотивацію успіху, яка передбачає певну винагороду, компенсацію, а мотивація уникнення невдачі – уникнення небажаних наслідків. Внутрішня та зовнішня мотивації направлені на певні досягнення, успіх або уникнення невдачі.

Окремо виділимо мотивацію до самонавчання. Її вивчення та формування вважають окремою важливою проблемою педагогічної практики. Мотивація до самонавчання має як загальні, так і специфічні закономірності, а її зміст формується залежно від вікових, індивідуально-психологічних особливостей (учнів, студентів) і соціальної ситуації розвитку. У класифікації мотивів до навчальної діяльності виокремлюють внутрішню, зовнішню, позитивну, негативну, стійку, нестійку, індивідуальну, групову, а також глобальну, ситуативну й інструментальну пізнавальну та соціальну тощо.

Отже, мотивація до навчання – це складна система спонукань особистості, що зумовлює спрямування її активності на отримання, перетворення та збереження знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань тощо. Ця мотивація обов'язково має враховувати такі індивідуально-психологічні особливості, як рівень інтелекту-

ального розвитку та самооцінку, мотив саморозвитку, тобто реалізації свого потенціалу, афіліації (приєднання), прагнення повноцінної соціалізації з іншими людьми, мотив самоствердження в спільноті та ін. Загалом словосполучення «мотивація до навчання» містить таку рушійну енергію всередині людини, яка приводить її в стан активних дій у тих обставинах, в яких вона займає пасивну роль у прийнятті рішень. Мотивація до навчання пов'язана як з емоціями, так і з емоційними станами (Проблема мотивації студентів ВНЗ до навчання. Мотивація студентів до навчання та її бар'єри Як підвищити мотивацію до навчання у студентів, 2021).

Мотивація до самонавчання означає, що студенти отримують задоволення від самого процесу інтелектуальної праці. У свою чергу викладач, для того щоб успішно мотивувати студентів, має сам відповідати певним критеріям. Насамперед він має бути високо мотивованим, поводитися природно, проте обов'язково толерантно й бути чутливим до змін у поведінці та настроях студентів. Викладач повинен створювати в аудиторії (під час онлайн- або офлайн-заняття) спокійну доброзичливу атмосферу, доречно користуючись почуттям гумору, й орієнтуватися на індивідуальний підхід. До таких засобів емоційного стимулювання також належить позитивний відгук викладача на успішні відповіді студентів, спокійне реагування на помилки, що привчають студентів до вміння їх приймати як необхідний, але не такий, що демотивує, етап навчання (Машкова, Белякова та Іщенко, 2021, с.201-209). Тобто викладачу важливо створити умови для появи в студентів як зовнішньої, так і внутрішньої мотивації; добирати такий навчальний матеріал, який би викликав у студентів інтерес до пізнання нового; заохочувати студентів зосереджуватися на навчанні (Васильєва, 2019).

У системі самонавчання студентів панівними є пізнавальні мотиви, зокрема: стати висококваліфікованим фахівцем; забезпечити успіх у майбутній роботі. Для цього необхідне подальше успішне навчання, отримання відмінних оцінок, здобуття глибоких знань, постійна підготовка до занять, продовження вивчення предметів, отримання інтелектуального задоволення. Ці мотиви становлять основу навчальної діяльності й пов'язані зі змістом і процесом навчання студентів, сприяють розвитку їх пізнавальної активності, забезпечують подолання труднощів у розв'язанні навчально-пізнавальних завдань, що сприяє формуванню компетентного, конкурентоспроможного фахівця. Пізнавальні мотиви викликані потребами опанування нових знань, набуття нових навичок в інтелектуальній діяльності. Вони можуть проявлятися як засвоєння нових знань, спрямованість на те, щоб опанувати методи самостійного здобуття знань, методи наукового пізнання, методи саморегуляції навчальної діяльності, раціональної організації процесу навчання, а також самоосвіти, яка виявляється в орієнтації тих, хто навчається, на самовдосконалення. Пізнавальні мотиви проявляються також у спонуканні до пізнавальної діяльності в процесі навчання: усвідомлення свого обов'язку, розуміння важливості навчальної діяльності для засвоєння знань певної професії в майбутньому. Однак найвагомішим пізнавальним мотивом вважають потребу у високих досягненнях опанування певної професії.

Пізнавальна самостійність, яка тісно пов'язана із саморозвитком, охоплює цілі, здатності й уміння особистості самостійно опанувати загальні та спеціальні

знання, уміння та навички з метою розв'язання завдань, важливих для людини як члена суспільства. Вона найбільше проявляється в мотивації саморозвитку, виборі змісту пізнання та має на меті самовираження особистості в суспільстві.

Набір знань й умінь, необхідних для досягнення поставленої соціальної цілі, а також прагнення студентів, що мотивують їх до саморозвитку та самонавчання, – це все визначає пізнавальну самостійність. Це поняття співвідноситься з такими, як «самостійна пізнавальна діяльність» та «самоосвіта». Самоосвіту можна розглядати як якості особистості, як форму самостійного пізнання, що здійснюється через самостійну пізнавальну діяльність.

Основою самостійної пізнавальної діяльності студента можна визначити мотивацію, яку необхідно стимулювати, розвивати, підвищувати в процесі навчання, оскільки навчити цього неможливо.

Мотивацію самостійної пізнавальної діяльності розглядають як один з видів мотивації самоосвіти. Готовність студентів до самостійного пізнання визначається системою знань, умінь і навичок обробки інформації, орієнтування в сучасному кіберпросторі, досвідом ведення самостійної пізнавальної діяльності. Досягнення студентом мети в самостійному пізнанні без певних операційних дій, без належного досвіду ведення самостійної пізнавальної діяльності є практично нездійсненним. Тобто нове пізнання ґрунтується на вже досягнутому досвіді (Кропельницька та Велика, б.р.).

Зауважимо, що нагальною потребою сучасної вищої освіти є підвищення пізнавальної мотивації студентів до самоосвіти. Такими шляхами можуть бути соціальні мотиви, способи засвоєння навчального матеріалу, порядок комплектування студентів у групи, відношення між мотивом і метою, наявність та доступність навчально-методичного забезпечення, застосування інтерактивних технологій, створення викладачем проблемної ситуації та винайдення шляхів її розв'язання, процесуальна теорія очікування, організація мотиваційного ефекту, а також методи інтроспекції, ігрові технології, психолого-педагогічні тренінги, методичні засоби комунікативної атаки, доведення та переконання, сугестія, долання перешкод, делегування, закріплення позитивного враження, розв'язання проблемних завдань за допомогою діалогічної розмови, застосування інтерактивних технологій.

Соціальні мотиви пов'язані з отриманням диплома, отриманням стипендії, виконанням освітніх вимог, повагою до викладачів, бажанням стати прикладом для однокурсників, отриманням схвалення батьків й інших людей, уникненням осуду та покарання за неуспіх.

Соціальна мотивація корелюється міжособистісними стосунками та спілкуванням студентів як зі своїми ровесниками, так і викладачами. Вони засновані на розумінні суспільної необхідності навчання та пов'язані з підготовкою до майбутньої професійної діяльності. Соціальні мотиви охоплюють потребу бути позитивно оціненим, отримати схвалення від значущих осіб, прагнення набути конкретного статусу в системі суспільних відносин, а також мотиви, пов'язані з необхідністю спілкування з іншими людьми. Вони можуть проявлятися як самовдосконалення і самовизначення, як усвідомлення обов'язку, прагнення посісти гідне місце

в колективі. Серед соціальних мотивів студентів найчастіше називають і мотив одержати диплом.

Водночас такі соціальні мотиви, як не відставати від однокурсників або бути для них прикладом, виконувати педагогічні вимоги, уникнути покарання за погане навчання, студенти називають рідко (або не називають взагалі). Це свідчить про недостатнє прагнення студентів утвердити свій соціальний статус через навчальну діяльність, а також про слабкий вплив на студентів авторитету як педагогів, так і однокурсників.

Загалом виокремлюють п'ять основних мотивів навчальної діяльності в студентів: стати висококваліфікованим спеціалістом – 68,8 %, отримати диплом – 64 %, набути глибоких і міцних знань – 48 %, отримати інтелектуальне задоволення – 43,2 %, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності – 40 %. Крім того, більшість опитаних студентів виділяє як позитивний мотиваційний аспект отримання схвалення та похвали від колег і викладачів (Коваленко та ін., 2020, с.43-48).

Соціальні мотиви до самонавчання можна поділити на:

1) широкі соціальні мотиви, які виявляються в прагненні здобувати знання з метою бути корисними для суспільства; мотиви усвідомлення потреб суспільства;

2) вузькі соціальні мотиви, пов'язані з необхідністю зайняти відповідний статус у колективі, отримати схвалення оточення, потребою в міжособистісному спілкуванні;

3) мотиви соціального співробітництва, що полягають у прагненні вдосконалити форми співпраці та відносини з іншими учасниками освітнього процесу (Васюк, Виговська та Бжузе, 2017, с.105-111).

Підвищенню мотивації навчальної діяльності має також сприяти спосіб засвоєння навчального матеріалу. Зазвичай предмет засвоюється як послідовність окремих явищ. Кожне з розглянутих явищ викладач пояснює послідовно, дає готовий алгоритм дій з ними. Студенту нічого не залишається робити, як запам'ятати алгоритм і діяти відповідним способом. За такого засвоєння предмета є небезпека втратити інтерес до нього.

Навпаки, коли вивчення предмета здійснюється через розкриття студенту сутності, що лежить в основі всіх явищ, то спираючись на це, він особисто пізнає окремі явища, і навчальна діяльність набуває для нього творчого характеру, викликаючи зацікавленість предметом. Водночас мотиватором позитивного ставлення до вивчення предмета може бути як його зміст, так і метод роботи з ним. В останньому випадку відбувається мотивація процесом навчання.

Велике мотиваційне значення має порядок комплектування студентів у малі групи. Якщо студентів з нейтральною мотивацією до предмета об'єднати з тими, які не люблять цей предмет, то внаслідок спільної роботи перші істотно підвищують свій інтерес до предмета. Якщо ж включити студентів з нейтральним ставленням до цього предмета в групу тих, хто любить цей предмет, то ставлення у перших не змінюється.

Важливим у зацікавленості навчанням є відношення між мотивом і метою. Мета, яку поставив викладач, має бути зрозуміла студенту й стати його метою.

Для перетворення мети в мотивацію велике значення має усвідомлення студентом своїх успіхів, просування вперед. На кожному з етапів заняття необхідно використовувати проблемні мотивації, завдання. Якщо викладач робить це, то зазвичай мотивація перебуває на належному рівні. Слід зауважити, що за змістом вона є пізнавальною, тобто внутрішньою.

Покращенню самостійної роботи сприяють наявність та доступність навчально-методичного забезпечення. Інтерактивні технології підвищують зацікавленість студента в навчанні, формують здатність аналізувати отримані дані, застосовувати знання на практиці.

Однією з найефективніших технологій для забезпечення успіху студентів вважають також процесуальну теорію очікування, яка виділяє важливість таких взаємозв'язків: очікування співвідношення між витраченими зусиллями й отриманими результатами; очікування певної винагороди або заохочення у відповідь на досягнутий рівень результатів і передбачуваний ступінь задоволення. Відповідно до теорії очікування, якщо значення будь-якого з цих чинників буде малим, то буде слабкою і мотивація навчальної діяльності загалом.

Ефективною технологією мотивації навчальної діяльності студентів вважають також організацію мотиваційного ефекту. Методом інтроспекції (самоспостереження) викладач може на досить високому рівні визначити мотивацію навчальної діяльності студентів, коли увага приділяється осмисленню роботи (дій) студентів на заняттях під час вивчення матеріалу, ступеня їх активності, самостійності виконання завдань, відношенню до особистих результатів, умінню працювати в групах, реакції на визнання та заохочення, умінню отримувати необхідну інформацію. Викладач отримує певну картину зацікавленості студентів. Стають очевидними проблемні зони, з'являється можливість намітити шляхи зміни ситуації щодо виховання мотивації навчальної діяльності (Коваленко та ін., 2020, с.43-48).

Значущими в навчанні студентів є ігрові технології, що охоплюють емоційні та проблемно-пошукові стимули, підвищують рівень мотивації студентів до навчання й майбутньої професії.

Психолого-педагогічні тренінги також характеризуються позитивними результатами в здобутті знань й умінь студентами. Їх головна мета – сформулювати такі мотиви навчання, як пізнавальне, особистісне досягнення, саморозвиток, соціальну ідентифікацію.

Під час тренінгів студенти набувають досвіду й опановують психологічний інструментарій свідомого керування власною мотивацією учіння. Цей досвід (і відповідні психотехніки) надалі застосовують на семінарських заняттях і в самостійній роботі, тобто в ситуаціях традиційного освітнього процесу. На думку Л. Пермінової:

«Досвід проведення мотиваційного тренінгу дає змогу виокремити такі чинники і умови, що сприяють перенесенню набутих у тренінгу психічних новоутворень і навичок керування власною мотивацією до традиційного навчального процесу:

- 1) опанування студентами психологічним інструментарієм (психотехніками) керування власною мотивацією;

- 2) посилення прагнення до самодетермінації і саморозвитку, що забезпечує використання набутого досвіду мотиваційної саморегуляції в умовах самостійної

роботи. В основі виникнення позитивних емоцій, пізнавального інтересу у процесі навчання майбутнього фахівця знаходяться засоби проблемно-пошукового характеру». (Пермінова, 2011, с.101-103)

М. Чикалова зауважує: «До основних методичних засобів, які доцільно використовувати педагогу в навчальному процесі з метою розвитку мотивації студентів відносяться:

1) комунікативна атака – метод швидкого включення, мобілізації аудиторії до навчання; зацікавлення, дія якого ґрунтується на активізації емоційної сфери; комунікативна атака дає найбільший ефект на початку вивчення дисципліни, теми, заняття;

2) доведення та переконання – активізація вольових зусиль студентів через пояснення їм необхідності навчального матеріалу для життєдіяльності; цей метод особливо продуктивний серед дорослої аудиторії за умови появи сумнівів слухачів щодо якогось питання, висунення критичних зауважень;

3) сугестія (навіювання) – цей метод полягає в опосередкованому формуванні думки про необхідність навчання через апеляцію до підсвідомості студентів;

4) метод долання перешкод, який обумовлює активізацію розумової діяльності студентів через створення спеціальних умов виконання завдань;

5) метод делегування – залучення студентів до будь-якого етапу управління процесом навчання, потребує свідомості, відповідальності та зрілості студентів, їх здатності до самоорганізації, вдалого керівництва з боку викладача; звертання за порадою до аудиторії; формування почуття «ми»; спільне планування навчання (відбір змісту, форм і методів навчання, контролю);

б) метод закріплення позитивного враження – спосіб мотивації та стимулювання подальшої самостійної роботи студентів, підтримки їх позитивного враження від заняття, теми, дисципліни, викладача. Найчастіше застосовується на завершальному етапі мотиваційного циклу». (Чикалова, 2013, с.280-287)

Ефективним елементом мотивації є розв'язання проблемних завдань за допомогою діалогічної розмови, що прив'язана до конкретного контексту. Спільна навчальна діяльність зумовлює розвиток діалогічної форми мислення, формує рефлексивні механізми мислення та є запорукою поступального руху до істини.

Інтерактивні методи навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців зумовлюють поступове збільшення мотивації навчально-пізнавальної діяльності, пошук нестандартних способів розв'язання завдань, гнучкість і мобільність способів дій, перехід до творчої та самоосвітньої діяльності. Прикладом інтерактивних методів навчання, які активізують і цінності, і мотивацію діяльності майбутніх педагогів, є застосування роботи в парах, спрямованої на розвиток уміння резюмувати прочитане. Завершується така робота самоаналізом пізнавальної діяльності кожної пари, а також аналізом продукту їхньої діяльності (Пермінова, 2011, с.101-103.).

Зауважимо, що якими різними не були б визначення поняття «мотивація до самоосвіти», усі вони розглядають її як процес динамічний, що визначає людську поведінку та має багато складників, серед яких упевненість, інтерес, самооцінка, ефективність і мотиваційні стимули, тобто прагнення до найповнішого вираження й реалізації своїх можливостей, здібностей, потенцій, амбіцій.

Висновки. Поняття мотивації охоплює сукупність чинників, механізмів, процесів, які стимулюють виникнення реальної або потенційно направленої активності. Вивчення і формування мотивації до самонавчання вважають окремою важливою проблемою педагогічної практики, яка має як загальні, так і специфічні закономірності, а її зміст формується залежно від вікових, індивідуально-психологічних особливостей (учнів, студентів) та соціальної ситуації розвитку.

Наголошено, що науково-пізнавальний мотив сприяє високому рівню самостійності особи, яка не потребує зовнішніх стимулів. Водночас проблема мотивації навчальної діяльності полягає в тому, щоб знайти технології, які задовольняли б соціальне замовлення суспільства – підготовку випускника закладу вищої освіти, конкурентоспроможного на ринку праці. Тому варто враховувати методологію підвищення пізнавальної мотивації студентів до самоосвіти, розглядаючи мотивацію як процес спонукання до дії для досягнення певної мети.

Доведено, що шляхами формування пізнавальної самостійності можуть бути способи засвоєння навчального матеріалу, порядок комплектування студентів у групи, відношення між мотивом і метою, наявність і доступність навчально-методичного забезпечення, застосування інтерактивних технологій, створення викладачем проблемної ситуації та винайдення шляхів її розв'язання, процесуальна теорія очікування, організація мотиваційного ефекту, а також методи інтроспекції, ігрові технології, психолого-педагогічні тренінги, методичні засоби комунікативної атаки, доведення та переконання, сугестія, долання перешкод, делегування, закріплення позитивного враження, розв'язання проблемних завдань за допомогою діалогічної розмови, застосування інтерактивних технологій. Утім удосконалення шляхів мотивації до самоосвіти як динамічного процесу, що визначає людську поведінку, потребує подальших досліджень.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Биркович, Т.І., Варивончик, А.В. та Мазур, Б.М., 2021. Особливості навчання студентів професійної майстерності в мистецьких закладах вищої освіти. *Питання культурології*, [e-journal] 37, с.103-113. DOI: <<https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236008>> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Васильєва, К.В., 2019. Мотивація студентів ЗВО немовних спеціальностей до вивчення нового лексико-граматичного матеріалу за умови колективної праці на практичних заняттях. *Інноваційна педагогіка*, [online] 19 (1), с.53-56. Доступно: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/19/part_1/13.pdf> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Васюк, О.В., Виговська, С.В. та Бжузе, Г., 2017. Дослідження навчальної мотивації студентів. *Наука і освіта*, 12, с.105-111.

Земляна, А.А. та Соколовська, І.А., 2018. Вплив дистанційного навчання на формування педагогічних умов при підготовці конкурентоздатних фахівців у закладах професійної освіти. В: *Підготовка конкурентоздатних фахівців: виклики сучасності*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кривий Ріг, Україна, 25-26 квітня 2018. Кривий Ріг: Криворізький Професійний Гірничо-Технологічний Ліцей, Т. 1, с.83-86.

Коваленко, Н.П., Боброва, Н.О., Ганчо, О.В. та Зачепило, С.В., 2020. Мотивація студентів як запорука успішного професійного розвитку. *Медична освіта*, 3, с.43-48.

Кропельницька, Ю.В. та Велика, А.Я., б.р. *Важливість пізнавальної самостійності студента при вивченні хімії*. [online] Доступно: <<http://czvestnic.info/pdf/283055.pdf>> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Лучанінова, О. та Сталь, І., 2013. Проблема мотивації студентів ВНЗ до навчально-професійної діяльності. В: *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*. XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. Переяслав-Хмельницький, Україна, [online] 29-30 грудня 2013. Доступно: <<http://oldconf.peasmo.org.ua/node/762>> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Машкова, І.М., Белякова, О.В. та Іщенко, Т.М., 2021. Актуальність підвищення мотивації для оволодіння іноземною мовою професійного спрямування студентами-економістами в умовах змішаного навчання. В: *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів*. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, Україна, [online] 20-21 квітня 2021. Київ: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, с.201-209. Доступно: <http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/36416/smkmosu_21_30.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Пермінова, Л.А., 2011. Мотивація як фактор навчальної успішності студента. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*, [online] 20, с.101-103. Доступно: <[https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/5537/1/Мотивація як фактор навчальної успішності студента.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/5537/1/Мотивація_як_фактор_навчальної_успішності_студента.pdf)> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Проблема мотивації студентів ВНЗ до навчання. Мотивація студентів до навчання та її бар'єри Як підвищити мотивацію до навчання у студентів, 2021. [online] 04 грудня. Доступно: <<https://goaravetisyan.ru/uk/problema-motivacii-studentov-vuza-k-obucheniyu-motivaciya-studentov-k/>> [Дата звернення 27 квітня 2022].

Чикалова, М.М., 2013. Педагогічні умови розвитку мотивації студентів у процесі підготовки фахівців для сфери міжнародного туризму. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (34), с.280-287.

Bondar, I., Humenchuk, A., Horban, Y., Honchar, L. and Koshelieva, O., 2021. Conceptual and innovative approaches of higher education institutions (HEIS) to the model of training a successful specialist formation during a covid pandemic. *Journal of management Information and Decision Sciences*, 24 (3), с.1-8.

Bondar, I., Humeniuk, T., Batchenko, L., Horban, Y. and Honchar, L., 2021. State regulation of the development of educational and scientific process in higher education institutions. *Journal of management Information and Decision Sciences*, 24(2), pp.1-10.

REFERENCES

Bondar, I., Humenchuk, A., Horban, Y., Honchar, L. and Koshelieva, O., 2021. Conceptual and innovative approaches of higher education institutions (HEIS) to the model of training a successful specialist formation during a covid pandemic. *Journal of management Information and Decision Sciences*, 24 (3), pp.1-8.

Bondar, I., Humeniuk, T., Batchenko, L., Horban, Y. and Honchar, L., 2021. State regulation of the development of educational and scientific process in higher education institutions. *Journal of management Information and Decision Sciences*, 24(2), pp.1-10.

Byrkovych, T.I., Varyvonchuk, A.V. and Mazur, B.M., 2021. Osoblyvosti navchannia studentiv profesiinoi maisternosti v mystetskykh zakladakh vyshchoi osvity [Features of teaching students professional skills in art institutions of higher education]. *Issues in Cultural Studies*, [e-journal] 37, pp.103-113. DOI: <<https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236008>> [Accessed 27 April 2022].

Chykalova, M.M., 2013. Pedahohichni umovy rozvytku motyvatsii studentiv u protsesi pidhotovky fakhivtsiv dlia sfery mizhnarodnoho turyzmu [Pedagogical conditions for the development of student motivation in the process of training for international tourism]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 8 (34), pp.280-287.

Kovalenko, N.P., Bobrova, N.O., Hanchko, O.V. and Zachepylo, S.V., 2020. Motyvatsiia studentiv yak zaporuka uspishnoho profesiinoho rozvytku [Motivation of students as a guarantee of successful professional development]. *Medychna osvita*, 3, pp.43-48.

Kropelnytska, Yu.V. and Velyka, A.Ia., b.r. *Vazhlyvist piznavalnoi samostiinosti studenta pry vyvchenni khimii* [The importance of cognitive independence of the student in the study of chemistry]. [online] Available at: <<http://czvestnic.info/pdf/283055.pdf>> [Accessed 27 April 2022].

Luchaninova, O. and Stal, I., 2013. Problema motyvatsii studentiv VTNZ do navchalno-profesiinoi diialnosti [The problem of motivation of higher education students to educational and professional activities]. In: *Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND* [Problems and prospects for the development of science at the beginning of the third millennium in the CIS countries]. 18th International Scientific and Practical Internet Conference. Pereyaslav-Khmelnytsky, Ukraine, [online] 29-30 December 2013. Available at: <<http://oldconf.neasmo.org.ua/node/762>> [Accessed 27 April 2022].

Mashkova, I.M, Bieliakova, O.V. and Ishchenko, T.M., 2021. Aktualnist pidvyshchennia motyvatsii dlia ovolodinnia inozemnoiu movoiu profesiinoho spriamuvannia studentamy-ekonomistamy v umovakh zmishanoho navchannia [The urgency of increasing motivation for mastering a foreign language of professional orientation by students of economics in a blended learning environment]. In: *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnykh universytetiv* [Strategies of intercultural communication in language education of modern universities]. Proceedings of the International Scientific Conference. Kyiv, Ukraine, [online] 20-21 April 2021. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana, pp.201-209. Available at: <http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/36416/smkmosu_21_30.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 27 April 2022].

Perminova, L.A., 2011. Motyvatsiia yak faktor navchalnoi uspishnosti studenta [Motivation as a factor in student achievement]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : Pedahohika. Sotsialna robota*, [online] 20, pp.101-103. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5537/1/MOTYVATsIla_YaK_FAKTOR_NAVChALNOI_USPISHNOSTI_STUDENTA.pdf> [Accessed 27 April 2022].

Problema motyvatsii studentiv VNZ do navchannia. Motyvatsiia studentiv do navchannia ta yii bariery Yak pidvyshchyty motyvatsiiu do navchannia u studentiv [The problem of motivating university students to study. Students' motivation to study and its barriers How to increase students' motivation to study], 2021. [online] 04 December 2021. Available at: <<https://goaravetisyan.ru/uk/problema-motivacii-studentov-vuza-k-obucheniyu-motivaciya-studentov-k/>> [Accessed 27 April 2022].

Vasiuk, O.V., Vyhovska, S.V. ta Bzhuze, G., 2017. Doslidzhennia navchalnoi motyvatsii studentiv [Research of students' learning motivation]. *Nauka i osvita*, 12, pp.105-111.

Vasylieva, K.V., 2019. Motyvatsiia studentiv ZVO nemovnykh spetsialnostei do vyvchennia novoho leksyko-hramatychnoho materialu za umovy kolektyvnoi pratsi na praktychnykh

zaniattiakh [Motivation of students of free speech specialties to study new lexical and grammatical material under the condition of collective work in practical classes]. *Innovatsiina pedahohika*, [online] 19 (1), pp.53-56. Available at: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/19/part_1/13.pdf> [Accessed 27 April 2022].

Zemliana, A.A. and Sokolovska, I.A., 2018. Vplyv dystantsiinoho navchannia na formuvannia pedahohichnykh umov pry pidhotovtsi konkurentozdatnykh fakhivtsiv u zakladakh profesiinoi osvity [The impact of distance learning on the formation of pedagogical conditions in the training of competitive professionals in vocational education institutions]. In: *Pidhotovka konkurentozdatnykh fakhivtsiv: vyklyky suchasnosti* [Training of competitive specialists: modern challenges]. Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference. Kryvyi Rih, Ukraine, 25-26 April 2018. Kryvyi Rih: Kryvorizkyi Profesiinyi Hirnycho-Tekhnolohichnyi Litsei, Ch. 1, pp.83-86.

UDC 374:378:001.891

Baida Ihor,

Assistant,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

dinamoihor@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9667-3610>

Mironov Volodymyr,

Assistant,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

vovamironov91@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2155-9386>

Miatenko Nataliia,

Lecturer,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

stella_lati@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7144-7710>

MOTIVATION FOR SELF-LEARNING AS A CONDITION FOR THE PROFESSIONAL COMPETENCIES FORMATION

The purpose of the article is to consider the main components of motivation in learning and identify ways to increase the cognitive motivation of students to self-education; to characterize the process of improving the training of future professionals in modern education and the concept of motivating students to self-education.

The research methodology consists of a systematic approach, principles of scientific and pedagogical research and pedagogical observation, as well as methods of systematization

and generalization (to understand the set of factors, mechanisms and processes, covering the concept of motivation; analysis of basic concepts of motivating students to self-education).

The scientific novelty is to determine ways to form the motivation of cognitive independence as a dynamic process that determines human behaviour.

Conclusions. The concept of motivation covers a set of factors, mechanisms, and processes that stimulate the emergence of real or potentially directed activity, particularly the formation of motivation for self-learning. It is emphasized that the scientific-cognitive motive contributes to a high level of independence in a person who does not need external stimuli. At the same time, it is necessary to take into account the methodology of increasing students' cognitive motivation for self-education, considering motivation as a process of motivating action to achieve a certain goal. It is proved that the ways of forming cognitive independence can be ways of mastering educational material, the order of staffing students in groups, the relationship between motive and purpose, the availability and accessibility of educational and methodological support, the use of interactive technologies, creating a problem situation and finding solutions, procedural theory of expectation, organization of motivational effect, as well as introspection methods, game technologies, psychological and pedagogical training, methodical means of communicative attack, proof and persuasion, suggestion, overcoming obstacles, delegation, consolidating positive impressions, solving problems through dialogic conversation, the use of interactive technologies.

Keywords: motivation; professional competencies; pedagogical practice; self-education; students; cognitive activity; activity.

28.04.2022